

Nr 322

Av herrar Berggren och Nordqvist i Karlskoga, om anslag till ett register till arbetet Noraskogs arkiv I—VI.

Lätt räknade torde de riksdagsmän vara, som inte känner till vem Johan Johansson i Noraskog var. Varje folkrepresentant, som haft att behandla samhällsärenden, vilkas politiska historia går tillbaka till 1800-talets motioner och riksdagsdebatter, torde mer än en gång haft anledning att rådfråga de kända verken »Sakregister till Rikets ständers protokoll med bihang 1809—66» och »Register till riksdagens protokoll med bihang tiden 1867—99». Om dessa arbeten kan citeras ett auktoritativt uttalande av följande lydelse:

»Dessa båda registerverk, vilka redigerades av riksgäldsfullmäktigen Johan Johansson i Noraskog — — — hava visat sig vara till ovärderligt gagn för riksdagsarbetet och jämväl till stor nytta för ämbetsmyndigheter, kommittéer och enskilda genom tillhandahållande av för dem erforderliga upplysningar i riksdagsfrågor.»

Citatet är hämtat ur en av fullmäktige i riksgäldskontoret till bankoutskottet vid 1912 års riksdag avlåten skrivelse. Anledningen till skrivelsen var, att man önskade en fortsättning av registerverket i form av ett tioårsregister. Ett sådant kom också till stånd och har fått flera fortsättningar. Det är ett gott betyg åt Noraskogs arbete, att det system för registreringen, som han utarbetade, fortfarande så gott som oförändrat kommer till användning.

Johan Johanssons verksamhet som riksdagsman var mångskiftande och omfattade ett flertal andra uppdrag än det, att han var mångårig redaktör för riksdagens registerverk. Denna verksamhet skall här inte i detalj skildras. Det må endast erinras om att han var ledamot av riksdagens andra kammare under åren 1870—1902, medlem av flera utskott, bland dem bevillnings-, konstitutions- och bankoutskotten (tidvis i egenskap av vice ordförande), medlem av talmanskonferensen och andra kammarens ålderspresident 1896—1902. Han var vidare riksgäldsfullmäktig under åren 1884—1888 och 1892—1905. Som riksgäldsfullmäktig slutade han sina dagar kan man i dubbel bemärkelse säga, ty han stupade bokstavligen på sin post: han avled drabbad av slaganfall på riksgäldsfullmäktiges lokaler den 2 februari 1905.

Allt detta är allmänt kända fakta. Mindre bekant torde vara, att Johan Johansson vid sidan av sin politiska verksamhet utövade ett flitigt skrift-

ställarskap såsom historiker, urkundsutgivare och hembygds- eller som han själv kallade det bygdeforskare. Alster av hans penna i detta avseende är till exempel »Försök till historisk beskrifning öfver Stadra och Finnå bruk» (1872), »Om Noraskog, äldre och nyare anteckningar» (I—III, 1875—1887) och »Statens vinst af kyrkan inom Nerike genom reformationen» (1896). Viktigast av Johan Johanssons bygdehistoriska författarskap är dock det stora arbetet »Noraskogs arkiv» (1889—1928), vilket nu omfattar 6 band om cirka 3 350 trycksidor. Av detta utgav Johan Johansson själv 4 band och ett häfte; största delen av det övriga har utgivits av Styrelsen för Noraskogs arkiv, en institution som tillkommit genom bestämmelser i ett testamente av Johan Johanssons efterlämnade, år 1914 avlidna maka. Härigenom — och genom tidigare gåvor — donerade hon sin makes bibliotek, handskrifter och manuskriptsamlingar till församlingen och kommunen i hemorten.

Noraskogs arkiv betraktade Johan Johansson själv utan tvivel såsom sitt huvudverk inom bygdeforskningens område. Att detta arbete är en värdefull källa för historisk och bygdehistorisk forskning erkännes numera av alla. Arbetet lider emellertid av en defekt, som i avsevärd grad minskar dess användbarhet. Det saknar register. Att detta förhållande inte är i överensstämmelse med intentionerna hos verkets upphovsman, den gamle registerredaktören, kan anses vara säkert. Till yttermera visso läser man på omslaget till arbetets sjätte häfte:

»Andra bandet af Noraskogs arkiv är med föreliggande häfte fullbordadt. Ett register till de sålunda utgifna båda banden vore måhända önskvärdt, men äfven ett sådant kräfver tid och möda att upprätta samt kostnad att trycka. Då detta häfte dessförutan blifvit nog voluminöst ändå, har registret tillsvidare blifvit uppskjutet, jemväl af den anledning att förberedande aftal träffats om utgifning af ytterligare ett eller två häften, hvarigenom äfven ett tredje band torde komma till stånd. Kan registret dervid följa med, är det ju så mycket bättre.»

Tredje bandet blev fullbordat, och därefter ett fjärde, ett femte och ett sjätte, alltjämt utan register. Tiden för upprättande av ett generalregister till hela arbetet synes nu vara inne. Det nuvarande tillståndet, vilket innebär att en värdefull historisk källa ligger föga utnyttjad på grund av brist på tjänligt register, kan inte längre få fortbestå. Styrelsen för Noraskogs arkiv har också insett detta och tagit initiativet till upprättande och tryckning av ett register. En vädjan från styrelsen har utgått till de närmast berörda ortskommunerna och resulterat i att betydande belopp tecknats såsom bidrag till register under förutsättning att övriga behövliga medel anskaffas på annat håll; närmast har man tänkt sig anslag av staten. De kommunala anslagen uppgå till sammanlagt 11 500 kronor, varav 5 000 från Nora stad, 5 000 från kommunen Noraskog, 1 000 från Hällefors och 500 från Grythyttan.

Huru stort är då det belopp, som det gäller att ytterligare anskaffa? Vid beräkningen härav torde man böra hålla i minnet det uttalande, som gjordes av statsutskottet vid 1881 års riksdag på tal om det då planerade verket »Sakregister till Rikets ständers protokoll med bihang 1809—66». Kostnaderna för registrets upprättande och tryckning kunde svårigen, yttrade statsutskottet, på förhand beräknas, innan någon erfarenhet av arbetet vunnits. Uttalandet har tillämpning på varje större registerarbete av detta slag, ty de analogislut, som kan dragas med ledning av andra liknande redan utförda arbeten, är alltid vanskliga och osäkra. Styrelsen för Noraskogs arkiv har dock strävat att införskaffa så vitt möjligt pålitliga beräkningar angående de sannolika kostnaderna. Redan 1928 utfördes en prov-excerpering av ort- och personnamn i de första 50 sidorna av Noraskogs arkiv. Excerperingen, som utfördes av en i sådant arbete tränad excerptist (numera lektor Hilding Lidell, Karlstad), gav vid handen, att varje sida krävde en arbetstid av i medeltal 30 minuter. Noraskogs arkivs cirka 3 350 sidor skulle således kräva 1 675 timmar för excerperingen av ort- och personnamn. Betalningen för sådant excerperingsarbete var 1928 cirka 3 kronor per timme. För närvarande torde likvärdig arbetskraft ej erhållas under 6 kronor per timme. Excerperingen av ort- och personnamnen skulle då draga en arbetskostnad av cirka 10 000 kronor. Excerperingen för sakregistret måste utföras på annat sätt och av annan arbetskraft, varför kostnaden för denna del av registret är ännu svårare att beräkna. Förslagsvis torde man kunna stanna vid ett belopp av 5 000 kronor, hälften av vad excerperingen av ort- och personnamn sammanlagt beräknats kosta. Därtill kommer så utgifter för nödvändigt arbetsmaterial, excerperingslappar, förvaringslådor m. m. samt medel till semesterersättning åt excerperingspersonalen. Sättes var och en av dessa poster till 1 000 kronor, så är den sammanlagda arbetskostnaden uppe i 17 000 kronor. Det efter denna excerpering upprättade registret torde kunna beräknas nå ett omfång av cirka 400 sidor eller 25 tryckark. Enligt en i dagarna erhållen (här som bilaga bifogad) offert från Almqvist & Wiksell i Uppsala skulle arkpriset kunna fixeras till 625 kronor eller 15 625 för hela registret. Denna summa bör ökas med 10 procent för extra korrigeringskostnader, sammanlagt således cirka 17 000 kronor. Härutöver erfordras medel för två stora nödvändiga poster: dels för excerperingens planering och övervakning samt manuskriptets färdigställande, dels för en synnerligen omsorgsfull korrekturläsning, förbunden med vittgående kontroll av källorna. Det torde vara sangviniskt att föreställa sig, att man kan pressa ned någondera av dessa utgiftsposter väsentligen under 10 000 kronor.

Sammanlagda kostnaderna för upprättande och tryckning (i 500 exemplar) av ett ortnamns-, personnamns- och sakregister till Noraskogs arkiv skulle således enligt ovanstående kalkyler kunna beräknas uppgå till 54 000 kronor. Därav finns 11 500 kronor redan disponibla. Ett par tusen

kronor kan väntas inflyta genom försäljning av registret, då det blir färdigt; detta belopp kan av Styrelsen för Noraskogs arkiv förskottas ur arkivfonden, vilken för närvarande uppgår till 6 å 7 000 kronor. Det återstår då att anskaffa cirka 40 000 kronor. Enligt vår mening skulle det vara en värdig hyllning åt den gamle registerredaktörens och bygdeforskarens minne, om riksdagen innevarande år, under vilket 50-årsminnet av hans tragiska bortgång kan högtidlighållas, beviljade detta belopp.

Under hänvisning till vad sålunda anförts och till riksarkivariens bilagda uttalande tillåter vi oss att hemställa,

att riksdagen måtte besluta att till Styrelsen för Noraskogs arkiv för budgetåret 1955/56 anvisa ett anslag av 40 000 kronor för upprättande och tryckning av ett register till det bygdehistoriska arbetet Noraskogs arkiv I—VI (1889—1928).

Stockholm den 26 januari 1955

Erik Berggren

Helmer Nordqvist

Bilaga

»Noraskogs arkiv», utgivet av Johan Johansson i Noraskog, är en omfattande samling material till belysande av en väl avgränsad bygds historia. Ett hängivet, genom många decennier fortsatt arbete är dess förutsättning, och det har på åtskilliga sätt kommit forskningen till godo. Samlingen är emellertid ganska svåröverskådlig och det är lätt att förbise någon del av dess rika uppgiftsbestånd. Ett register skulle otvivelaktigt fördubbla dess användbarhet.

Undertecknad, som alltsedan mitten av 1920-talet haft anledning att begagna »Noraskogs arkiv» i samband med olika forskningar, har nu på nytt genomgått vissa delar av detsamma, vilket bestyrkt det tidigare intrycket att ett register till verket skulle vara till verkligt stor nytta. Ett dylikt register skulle dessutom på ett lyckligt sätt understryka vikten av samverkan mellan vetenskaplig specialforskning och bygdeforskning med utpräglat folklig anknytning. För »Svenskt Biografiskt Lexikon — Personhistoriska institutet» skulle en registrering av verket få avsevärd praktisk betydelse, en omständighet som understrykes därav, att denna institution förklarar sig vara intresserad av att lämna vägledning rörande personregistret, om så påfordras.

Sammanfattande kan det sägas, att ett register till »Noraskogs arkiv» skulle vara till nytta såväl för bygdens lokala forskning som för historisk forskning i allmänhet och att utgivandet av ett sådant synes på ett lämpligt sätt hylla minnet av en märklig mans gärning. Den behjärtade insats, som hans hembygd gjort genom att sammanbringa medel för detta ändamål, synes böra mana till efterföljd inom en vidare krets.

Stockholm den 25 januari 1955

Ingvar Andersson